

ҲАРБИЙ МОЖАРОЛАРДАГИ ҚЎШИНЛАРНИНГ ЖАНГОВАР ҲАРКАТЛАРИДА ТАКТИКАНИНГ РИВОЖЛАНИШИ

Нуримов Олимжон Башаратович

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази умумқўшин тайёргарлик цикли катта ўқитувчиси, резервдаги подполковник

ARTICLE INFO.

Калит сўзлар: Тактик ҳаракатлар, тактик тузилмалар, жанг тартиби элементлари, уруш санъати, ҳарбий тўқнашувлар, ноқонуний қуролли тузилмалар, жанговар операциялар, махсус операция, бўлинма-гурух тактикаси, мотоўқчи, танк ва ҳаво бўлинмалари.

Анотация

Мақолада бўлинмалар ва ҳарбий қисмлар томонидан умумқўшин жанглари тайёрлаш ва ўтказиш назарияси ва амалиёти, жанг тактикасини ривожлантириш каби масалалар кўриб чиқилади.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Ҳозирги кунда жаҳон миқёсида вазият қандай тез ўзгариб, дунёнинг айрим минтақаларида аҳвол тобора кескин тус олаётгани, турли қарама-қаршиликлар, можаро ва қон тўқишлар кучайиб, халқаро терроризм, экстремизм ва трансчегаравий жиноятлар хавфи ортиб бораётгани, яқин ён-атрофимизда давом этаётган ҳарбий тўқнашувлар бизда чуқур ташвиш ва хавотир туйғусини уйғотмасдан қолмайди"[1].

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари – Ўзбекистон Республикаси миллий манфаатларини, суверенитети, ҳудудий яхлитлигини ҳамда аҳолининг тинч ҳаётини ҳимоя қилиш, урушлар ва қуролли можароларни қайтариш ва олдини олиш учун давлат томонидан ташкил этилган қуролли ҳарбий бирлашмалар, қўшилмалар ва қисмлардир [10].

Қуролли Кучлар давлат ҳарбий ташкилотининг ва мамлакат мудофаа тизимининг негизи бўлиб, ҳарбий можароларни жиловлаш ҳамда уларнинг олдини олиш, шунингдек давлатнинг ҳарбий хавфсизлигини таъминлаш учун мўлжалланган [2].

Тактика уруш санъатининг энг динамик таркибий қисми бўлиб, жанговар ва бошқа тактик ҳаракатларнинг нақшлари, табиати, мазмуни, тайёрлаш ва ўтказиш усуллари ўрганади. У операцион санъат ва стратегияга бўйсунди ва уларнинг талабларига амал қилади.

Тактикани ривожлантириш, бўлинмалар ва ҳарбий қисмлар томонидан умумқўшин жанглари тайёрлаш ва ўтказиш назарияси ва амалиёти каби масалалар қуролли кураш воситаларини доимий равишда такомиллаштириш, потенциал душманнинг жанговар ҳаракатлар ҳақидаги қарашларининг ўзгариши ва қўшинлар ташкилий ва штат таркибини такомиллаштириш натижасидир [3].

Потенциал душман "Ҳаво-қуруқлик операцияси (жанг)" тушунчасидан келиб чиқадиган уруш усуллари марказида қарама-қарши кучларнинг бутунлайин йўқ қилиниши ётади,

умумқўшин бўлинмалар олдидаги ҳал қилувчи ҳаракатлар билан биргаликда, ҳаво-десант қўшинлари ва бошқа юқори маневрли кучлардан кенг фойдаланиш талаб этилади. Бу қўшинларнинг фаол ва қоида тариқасида тезроқ ҳаракатланишини талаб қилади.

Ҳозирги вақтда қўшинларнинг ташкилий ва штат тузилмасида рўй бераётган сезиларли ўзгаришлар уларнинг ҳаракатлари тактикасини ривожланишини тақозо этмоқда.

Тактиканинг муаммоли масаласи - жанг тартиби элементларини ўзаро олиб ташлашни тавсифловчи кўрсаткичларни асослаш. Жанг тартибини қуришнинг диалектик қарама-қаршилиги шундаки, у қўшинларнинг барча турдаги қуролларини ҳужумларидан энг кам заифлигини таъминлаши керак, бу унинг элементларининг энг катта тарқалиши билан эришилади ва шу билан бирга уни қайтаришга имкон беради, пиёда ва душман танкларининг катта кучлари ҳужуми, бу кучлар ва воситаларнинг концентрацияси билан осонлашади. Қуролли кураш воситаларининг ўзгариши, жанг тартиби элементларини ва улардаги ўқ кучини ўзаро олиб ташлашни тавсифловчи амалдаги стандартлар ҳар доим ҳам қўшинларнинг юқори аниқликдаги душман қуролларидан энг кам заифлигини ва уларнинг жанговар қобилиятларини энг яхши амалга оширишни таъминламаслигига олиб келди [4].

Йигирманчи асрнинг иккинчи ярми ва йигирма биринчи асрнинг бошларидаги ҳарбий тўқнашувларда уруш санъатининг ажралмас қисми сифатида тактиканинг устун роли аниқ намоён бўлди, бу даврда кўплаб ижобий тажрибалар тўпланди, бу эса тактик ҳаракатлар шакллари ва усулларини ишлаб чиқишга ҳисса қўшди.

Буни таъкидлаш ҳам муҳим, чунки форс кўрфази зонасидаги уруш тажрибаси (1991) таъсири остида тактикалар умуман йўқ бўлиб кетмоқда, деган нуқтаи назар бўрттирила бошланди, чунки улар айтганидек, стратегик ҳаракатлар ва операцион миқёсдаги ҳаракатлар бугунги кунда ҳарбий можароларда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бирок, яқинда уруш санъати таркибий қисмларининг ўзаро боғлиқлиги ва ҳамкорлиги "Чўлдаги тўфон" операциясига қараганда бошқача намоён бўлди. Жанговар ҳаракатларнинг оғирлик маркази тактик ҳаракатларга ўтди. Шундай қилиб, Афғонистонда қўшинлар томонидан ҳал қилинган тактик вазифаларнинг улуши жанговар операциялар умумий ҳажмининг қарийб 80 фоизини, Чеченистоннинг иккита ҳарбий юришида эса 75 фоизни ташкил этди. Бундан келиб чиқадики, тактикалар қуролли курашда тезкор мақсадларга эришиш учун асос бўлиб келган ва шундай бўлиб қолмоқда [5].

Хўш, сўнгги пайтларда тактикани нима бойитди?

Биринчидан, "террор, вайронагарчилик, кўрқитиш, хиёнат" шиори остида фаолият юритаётган тартибсиз тузилмаларга қарши партизан кураш усуллари таяниб, бевосита ҳарбий тўқнашувлардан қочиш бўйича қарашлар тизими шакллантирилди. Ноқонуний қуролли тузилмаларни (НҚТ) мағлуб этиш ва йўқ қилишдаги тактик ютуқлар инқирозли вазиятларни ҳал қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратади.

Иккинчидан, жанговар ҳаракатлар жараёнида бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тузилмалари билан биргаликда қуролли тузилмалар (бўлинмалар) томонидан ўтказилган махсус операцияларда "атипик" душман билан тўқнашувда тактик ҳаракатларнинг кўплаб янги, ноанъанавий шакллари ва усуллари пайдо бўлди.

Учинчидан, қуролли тўқнашувларда ҳаракатларнинг бўлинма-гуруҳ тактикаси ўрнатилди, қўшма қурол тузилмалари ва бўлинмаларида жанговар шаклланишнинг кўплаб янги элементлари пайдо бўлди.

Тўртинчидан, фаол қарама-қаршилиқ шароитларига нисбатан душманни оловли йўқ қилиш тизими яхшиланди.

Бешинчидан, мудофаани тўхтатувчи-барқарорлаштирувчи ҳаракатларни ўтказишнинг янги усули пайдо бўлди.

Олтинчидан, умукўшин жанг тамойиллари сезиларли даражада ишлаб чиқилиб, қўмондонлар ва штабларнинг уни тайёрлаш ва ўтказиш, қўшинларни бошқариш ва назорат қилиш, ўзаро ҳамкорликни ташкил этиш ва ҳар томонлама таъминот иши мазмуни ва усуллари бойитилди.

Қуролли тўқнашувларда жанговар ҳаракатлар амалиёти тезкор ҳаракатларнинг янги шаклини – махсус операцияни ишлаб чиқди, бу можаро ҳудудида жанговар, хизмат ва жанговар ҳаракатларнинг ягона мақсади ва режасига мувофиқ ўз вақтида амалга ошириладиган мувофиқлаштирилган ва ўзаро боғлиқ ягона раҳбарликдаги ҳарбий, оператив, режим ва бошқа тадбирлар мажмуисидир. Бундай операциянинг элементларидан бири Умумқўшин тузилмалар ва бўлинмалар томонидан бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари тузилмалари билан ҳамкорликда амалга оширилган махсус ҳарбий ҳаракатлар эди.

Ҳужум ва мудофаага келсак, улар қуролли тўқнашувларда ҳам кенг қўлланилган, аммо "классик" эмас, балки ўзгартирилган шаклда. Шундай қилиб, мудофаа кўпинча узлуксиз хандак позициялари ва чуқур эшелонланган йўлларни яратиш орқали эмас, балки тўхтатувчи ва барқарорлаштирувчи ҳаракатларни ифодалаган. Бошқача қилиб айтганда, бу фокал принципга мувофиқ кенг жабҳада яратилган тарқоқ мудофаа эди.

Ҳужумкор жангнинг моҳияти қарама-қаршиликнинг позицион усуллари қўлланилмаган аниқ шакллардаги зарба ва ўт очиш ҳаракатлари эди (мудофаа ютуғи, кучли зарба гуруҳларини яратиш, мустаҳкам фронтга ҳужум қилиш, жангга иккинчи эшелонларни киритиш орқали жанговар ҳаракатларни кучайтириш ва бошқалар.). Жангариларнинг катта бўлинмаларини йўқ қилиш схема бўйича амалга оширилди: узоқ масофали оловли йўқ қилиш, яқин зонада олов зарбаси, қисқа муддатли ҳал қилувчи ҳужум. Баъзи ҳолларда НКТ (ноқонуний қуролли тузилмалар) узоқ масофали оловли йўқ қилиш мотоўқчи, танк ва ҳаво-десант бўлинмалари жангарилари билан алоқа қилмасдан амалга оширилди [6].

Бўлинма-гуруҳ тактикаси ўрнатилди. Бирлаштирилган тактик гуруҳлар ва отрядларни шакллантиришдан мақсад нафақат текисликда, балки кўпол, тоғли ва ўрмонли ерларда, аҳоли пунктларида операциялар учун мослаштирилган мослашувчан, тарқоқ жанг тартибини яратиш эди.

Бирлаштирилган тактик гуруҳлар ва отрядлардан ташқари, ҳарбий маневрли, зарба берувчи, қирувчи, вайронага қарши, вертолёт рейд гуруҳлари, зирҳли гуруҳлар ва вертолётлардаги мобил гуруҳлар қуролли тўқнашувдаги тузилмалар ва бўлинмаларнинг жанговар тартибининг янги элементларига айланди.

Ҳарбий ҳаракатларнинг тарқоқ шароитида жангариларнинг мобил гуруҳларига қарши курашда кичик бўлинмаларнинг роли ошди, бу мотоўқчи бўлинмалари таркибида жанговар тактик гуруҳларни ("иккилик", "учлик") яратишни мақсадга мувофиқ қилди.

Қуролли тўқнашувлар жараёнида душманни оловли йўқ қилиш тизимида жуда кўп янги нарсалар пайдо бўлди. Шундай қилиб, биринчи марта аксилтеррор операциясида узоқ муддатли ўқ отиш босқичи (узоқ масофали оловли жанг) ўтказилди, натижада тўдалар мотоўқчи ва танк бўлинмалар билан алоқа қилишдан олдин ҳал қилувчи мағлубиятга учради. Узоқ масофали оловли йўқ қилиш пайтида жангариларнинг йўқотишлари улуши камида 70% деб тахмин қилинган.

Бундан ташқари, бандит отрядлари ва гуруҳларини тўсиб қўйиш ва ўраб олиш, аҳоли пунктларида, тоғларда ҳужум операциялари, жанговар гуруҳлар, пистирмаларда, кўчма тўсиқларда, постларда, йўл тўсиқларида, конвойларнинг жанговар ҳимоячилари билан жанговар гуруҳларнинг ҳаракатларини таъминлашда, снайперларга қарши уруш олиб борадиган яқин масофадан оловли йўқ қилиш тактикаси янада ривожлантирилди [7].

Тўдаларни мағлуб этиш пайтида оловни тўсиш, оловни тараш ва олов йўлакларини яратиш кенг

қўлланилди.

Олов омили таъсири остида мотоўқчи, танк ва ҳаво бўлинмаларининг маневрлиги ошди.

Маневрнинг энг кенг тарқалган турлари:

душман таянч пунктларини ҳаво орқали тактик ҳаво-десант қўшинлари ва ҳаво-десант гуруҳлари вертолётлар билан қамраб олиш;

турли йўналишлардан жангариларга қарши зарбалар берган қаршилик тугунларини икки томонлама қамраб олиш;

тўсувчи-оловли тўсиқларини яратиш учун мина-портловчи тўсиқлар билан маневр;

артиллерия ўқлари ва армия авиацияси томонидан бир вақтнинг ўзида жангариларга уларнинг жойлашган чуқурлиги бўйлаб таъсир қилиш учун йўналиш ва чуқурликдаги зарбалар [8];

артиллерия бўлинмалари жангнинг барча турларида умумқўшин бўлинмаларини доимий олов билан қўллаб қувватлаш учун мўлжалланган [9].

жангарилар қўшинларнинг орқа қисмига кириб келишининг олдини олиш учун очиқ қанотлар ва бўшлиқларни қоплаш учун зирҳли гуруҳларнинг маневри;

бўлинмалар, пистирма, блок постлар ва ҳаркатланувчи тўсиқларни бир йўналишдан бошқасига ўтиш орқали маневр.

Жанговар амалиёт шуни кўрсатдики, куч ва воситалар билан маневр олов билан таъминланганда ва тўсиқлар яратилганда самарали бўлди.

Шаҳарларни (аҳоли пунктларини) олишда бўлинмаларнинг ҳаракатлар усулларига бироз яхшиланиш берилди, бу ерда жанговар ҳаракатларни бир қатор маҳаллий жангларга бўлиш ва уларни кичик бўлинмалар ва гуруҳлар томонидан ажратилган йўналишларда ўтказиш характерли эди. Бу ерда бошқарув муаммоларини баталонлар, взводлар ва гуруҳлар қўмондонларига тактик мустақиллик бериш билан марказсизлаштириш йўли билан ҳал қилиш керак эди. Жангарилар томонидан кенг қирғин зоналарининг шаклланиши, тўсиқлар ва кутилмаган миналардан оммавий фойдаланиш қўшинларнинг, айниқса зирҳли машиналарнинг эҳтиёткорлик билан ҳаракатланишида муҳандислик таъминотини талаб қилди. Чекланган кўриниш ва ўқ отиш, маневрнинг қаттиқлиги жангарилар томонидан ўжар қаршилиқни ташкил қилиш учун моҳирона ишлатилган. Тажриба шуни кўрсатадики, шаҳар шароитида бўлинмаларнинг ҳужум ҳаракатлари разведка яхши ташкил этилгандагина муваффақиятли бўлган ва душманнинг ўқ отиш пунктлари ва бошқа ҳарбий объектлар аниқ ҳаво ҳужумлари ва артиллерия ўқлари билан ишончли тарзда бостирилган [12]. Россия авиациясининг Суриядаги ҳаракатлари бунга ёрқин мисолдир. Тоғли Қорабоғдаги ҳарбий можарода зарба берувчи Учувчисиз учиш воситаларидан фойдаланиш. Оловли бўлинмалар ҳужум гуруҳларининг ҳаракатларини таъминлашда муҳим рол ўйнади: янгилик 1200 м гача бўлган масофадан нишонларга зарба беришга имкон берадиган ёпиқ позициялардан олов отувчиларни олов отиш эди [13].

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш керакки, уруш санъатининг бошқа таркибий қисмларига таъсири намоён бўладиган тактикани ривожлантириш соҳаларини фақат энг муҳим, долзарблигини акс эттиради. Албатта, қуролли кураш воситаларини ривожлантириш истиқболлари ва замонавий ҳарбий можаролар тажрибасини ҳисобга олган ҳолда ҳарбий стратегия, оператив санъат ва тактика ўртасидаги янги муносабатларни аниқлаш учун қўшимча тадқиқотлар талаб этилади [14].

Тактикалар ҳарбий санъат назариясини ишлаб чиқишда ҳам, қўшинларни тайёрлаш амалиётида тавсиялар ва илғор тажрибаларни амалга оширишда ҳам ҳарбий стратегия ва операция санъат

билан ўзаро боғлиқ бўлган бир қатор вазифаларга дуч келади, шунинг учун ҳарбий командирларнинг бу машаққатли фаолияти, илмий-тадқиқот ва таълим ташкилотлари давлат мудофаасини устувор вазифа деб ҳисоблаш лозим.

Тактикани ишлаб чиқишда янги йўналишларни аниқлаш уруш санъати таркибий қисмлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликдаги ўзгаришларга ўз вақтида жавоб беришга имкон беради ва уларни нафақат ўқув ва илмий фаолиятда ҳисобга олади, балки уларни бошқарув ҳужжатларига, кўшинлар тайёргарлиги ва жанговар фаолиятига фаоллик киритади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирининг «Ўзбекистон Республикаси Мудофаа доктринаси – мамлакатнинг ҳарбий соҳада миллий хавфсизлигини таъминлашнинг асоси» мавзусида ўтказилган илмий-амалий анжуманида “Кириш сўзи”(2018 йил 27 январь, академия катта мажлислар зали).
2. Ўзбекистон Республикасининг «Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида»ги қонуни. Тошкент, 2002 й.
3. Махсус ҳаракатлар [электрон ресурс]: дарслик / С. М. Абрамов, И. А. Гордейчик, [ва бошқ.]. - Минск: ва РБ, 2015. - электрон. опт. диск (СД-Р).
4. Богодел, А. Р. Тактикани ривожлантириш тенденциялари ва курсантларнинг малакасини оширишда улардан фойдаланиш / А. Р. Богодел [ва бошқ.]. – УО ВА РБ. Илмий мақолалар тўплами. – 1916
5. А. Соколов. Ироқ уруши призмаси орқали Болқон "дуел" дарслари. - М:ВКО. – № 5. – 2003
6. И. Н. Воробёв. Тактикани ривожлантиришда янги тур.
7. Абдуллаев К. У. Кичик бўлинмалар ҳаракатларининг тактикаси. Ўқув қўлланма. - Тошкент: Ҳарбий Нашриёт, 1999. - 38 б.
8. Уралов Х.Б., Анорбоев А.А. Артиллериянинг жангавор иши. Мақола. «Eurasian Journal of Academic Research» халқаро илмий журнали (ISSN: 2181-2020) 2023 йил 2-сониди- 49-61 бет.
9. Уралов Х.Б. “Урушлар ва қуролли тўқнашувларда артиллерия тайёргарлиги ва унинг ривожланиш тарихи” «Eurasian Journal of Academic Research» халқаро илмий журнали (ISSN: 2181-2020) ning 2022 yil 13-soni.-134-40 бет.
10. Уралов Х.Б. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари - Ўзбекистоннинг мустаҳкам қалқонидир. Доцент. Зирҳли қалқон илмий – ахборот журнали № 1 (10) 2022 март. 409 бет.
11. Уралов Х.Б., Казаков Н.Н. “Мудофаага тайёргарлик кўриш ва бошқаришда ҳарбий хийлани қўллаш”. Мақола. «All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution» халқаро илмий журнали (ISSN: 2545-0573) 2023 йил 33-сониди.
12. Уралов Х.Б., Казаков Н.Н. “Шаҳардаги жанг”. Мақола. «All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution» халқаро илмий журнали (ISSN: : 2545-0573) 2023 йил 33-сониди.
13. Уралов Х.Б., Казаков Н.Н. “Жангда учувчисиз учуш воситалари (дронлар) билан курашишиш усуллари ва воситалари”. Мақола. «All rights reserved International Journal for Gospodarka i Innowacje This work licensed under a Creative Commons Attribution» халқаро илмий журнали (ISSN: 2545-0573) 2023 йил 33-сониди.
14. Уралов Х.Б., Сапеев Ж.К. Халқаро майдонда маҳаллий урушларни ривожлантириш истикболлари. Мақола. American Journal of Science and Learning for Development 1 No 2 (2022) 2022-12-27.